

І. М. Коваль

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету “Львівська політехніка”,
 асист. кафедри теорії та філософії права

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ АНТРОПОЛОГІЇ МЕНТАЛІТЕТУ

© Коваль І. М., 2016

У юридичній науці завжди актуальне обґрунтування й формування щонайменше трьох чинників: правового світогляду, національної правової ідеї та національного права.

Правовий світогляд для людини є природженим. За своєю природою людина сприймає світ за допомогою правових категорій, в основу яких покладено дозволи і заборони. Навіть не маючи знань з основних галузей права, людина формує свій правовий світогляд, керуючись природженими законами (біологічними, фізичними, психічними тощо), які найчастіше відображені у моралі, звичаях, традиціях чи інших суспільно-світоглядних нормах.

Ключові слова: менталітет, ментальність, правовий менталітет, світогляд, національне право.

І. М. Коваль

ФИЛОСОФСКО-ПРАВОВЫЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ МЕНТАЛИТЕТА АНТРОПОЛОГИИ

В юридической науке всегда актуальным будет обоснование и формирование, по меньшей мере, трех факторов: правового мировоззрения, национальной правовой идеи и национального права.

Правовое мировоззрение для человека имеет врожденный характер. По своей природе человек воспринимает мир при помощи правовых категорий, в основу которых положены природные законы (биологические, физические, психические и т. д.), которые чаще всего содержатся в морали, обычаях, традициях или других общественно-мировоззренческих нормах.

Ключевые слова: менталитет, ментальность, правовой менталитет, мировоззрение, национальное право.

I. M. Koval

PHILOSOPHICAL AND LEGAL DETERMINANTS OF MENTALITY ANTHROPOLOGY

Substantiation and the formation of at least three factors in the legal science are always important: the legal ideology, the idea of national law and national law.

The legal ideology is natural for the person. A person perceives the world through legal categories, which are based on permissions and prohibitions. Even without knowledge of the

basic areas of law, he creates a legal world by means of innate laws (biological, physical, mental, etc.), which are often found in morality, customs, traditions or other social and ideological norms.

Key words: mentality, mentality, legal mentality, outlook, national law.

Постановка проблеми. Національна ідея потрібна суспільству й особливо державі. Держава повинна знати, чого вона хоче, яке суспільство повинна будувати, в якому напрямі розвиватися. Для цього існують вектори розвитку, напрями у вигляді національно-правових ідей. Звичайно, суспільно-державні ідеї випливають із сенсу життя кожної людини, її онтологічного призначення. Тобто для того, щоб держава набувала онтологічного статусу, вона повинна підтримувати онтологічний статус кожної людини із урахуванням індивідуальних та групових особливостей.

Національне право повинно ґрунтуватися на сформованому правовому світогляді суспільства, нації та національній ідеї, яку підтримує держава. Тобто право має відповідати духу суспільства, бути своїм, мати визнані впродовж віків власні дозволи і заборони. Завдяки правовому світогляду національне право узгоджується із міжнародним правом, оскільки жити в ізольованому суспільстві, в закритій державі стає все дедалі складніше.

Мета статті – дослідити філософсько-правові детермінанти антропології менталітету.

Стан дослідження. Проблему менталітету і правового менталітету у науковій літературі вивчали як українські, так і зарубіжні вчені. Відомі дослідження у цій сфері Р. Байніязова, О. Бандури, М. Козюбри, А. Колодія, Ю. Лободи, Д. Меньяло, О. Мордовцева, Ю. Оборотова, С. Овчиннікова, М. Панова, О. Петришина, В. Синюкова, Ю. Тодики.

Виклад основних положень. Зазначені чинники приводять до об'єднувальної правової категорії – правового менталітету, що у юридичній науці не є новим поняттям. Річ у тім, що юристів, філософів, соціологів та інших фахівців постійно турбує проблема менталітету, зокрема правового, який висвітлено у науковій літературі. Однак у таких дослідженнях, на нашу думку, необхідно більше уваги приділити філософсько-правовому обґрунтуванню. Дослідження з позиції філософії права менталітету дає нові результати, які заслуговують на увагу в наукових колах, як філософсько-правова теорія менталітету, його предметне поле.

До предметного поля менталітету зарахуємо поняття менталітету населення, менталітету і ментальності, джерела менталітету, етнонаціональний фактор у менталітеті, види менталітету тощо, тобто необхідно дослідити відчутну форму та природу менталітету, що ґрунтуються на показі конкретних предметів та на фактах, на наочних підтвердженнях ролі менталітету у формуванні правового світогляду, національної правової ідеї та національного права. Для цього спочатку розглянемо поняття менталітету.

Дефініцій менталітету існує доволі багато, у кожній галузі науки є свої дослідження з питань менталітету. Проаналізуємо наукові здобутки деяких галузей, зокрема філософії, культурології, психології, соціології та лінгвістики.

Багато філософів вважають, що визначальним чинником менталітету є духовно-інтелектуальні властивості людини, її думки, способи мислення, душевний і духовний склад [4, с. 3]. Також наголошується, що у менталітеті закладено особливий спосіб світосприймання, світобачення [4, с. 3], що індивідуальні норми та принципи поведінки впливають на способи життя [4, с. 5]. При цьому у менталітеті домінують неусвідомлені, підсвідомі погляди, формується свій характер картин світу [4, с. 5], звички, традиції, прагнення, символіка, інтуїція [4, с. 1] тощо.

Культурологи виділяють у менталітеті такі основні елементи: систему національно зумовлених принципів [9, с. 249], розумовий інструментарій, індивідуальне реагування на світ, закладення у свідомість культури етносу [7, с. 17].

Психологи наголошують, що ментально-психічна підструктура особистості охоплює сукупність понять, установок, значень, смислів, духовних цінностей, стереотипів, вірувань, почуттів, які перебувають на невідомому рівні [10, с. 73].

У соціологічних дослідженнях менталітету більше уваги приділяють спеціальним рисам соціалізації людини, її автономності, впливу соціального середовища [11, с. 237], настановам, отриманим у певному географічному і культурно-історичному середовищі [12, с. 334].

Звичайно, існують й інші дефініції менталітету, в яких основна увага зосереджена на розглянутих компонентах в різній інтерпретації. Однак для повноціннішого застосування у визначенні менталітету філософсько-правового предметного поля потрібно врахувати поняття ментальності. Річ в тім, що деякі дослідники по-різному зіставляють менталітет і ментальність. Одні вважають ці поняття ідентичними, інші – різними. Ми приєднуємося до думки, що менталітет і ментальність хоча і близькі за змістом, все ж відображають різний зміст. Проте деякі автори вважають, що первинним поняттям є ментальність, а вторинним – менталітет, і навпаки.

Зокрема, зазначається, що менталітет виступає певною формою закріплення і конкретизації ментальності як ядро суспільної чи групової свідомості, як підвалина структури національного духу [5, с. 123]. Але більшість дослідників схиляються до протилежної думки.

Так, ментальність як духовно-оречевлений, культурно-психологічний феномен, що має здатність виявлятися безпосередньо у матеріалізованих формах, є частковим проявом менталітету не тільки в настрої суб'єкта, а й у його діяльності [4, с. 3–4]. Тобто під менталітетом слід розуміти своєрідні установки свідомості, не чіткі, не вербалізовані (тобто не виражені в словах і поняттях) його структури. Менталітет не вичерпується сферою свідомості, а поєднує і несвідомі та нераціональні прошарки людської психіки, які через ті чи інші причини не попадають в сферу рефлексії та не повністю підлягають раціональному осмисленню й артикуляції, що підкреслює лише загальне значення. Тому поняття “менталітет” доцільніше використати у словосполученні “менталітет індивіда”, тоді як як поняття “ментальність” – у сполученні “ментальність особистості”, “ментальність українця”. Це невелика принципова відмінність у використанні цих понять [13, с. 3]. Також існує думка, що менталітет – це та характеристика стану душі людини або соціуму, яку можна змінювати, більш чи менш пристосовувати до конкретних умов і завдань вживання і прогнозу. Водночас ментальність є частковим аспектом проявом менталітету і визначає сучасний контекст онтології людини в культурі, її світосприйняття та світобачення крізь призму власного етносу чи соціальної групи. Це своєрідна “рафінованість” людини в бутті власного етносу [8, с. 24].

Заслуговує на увагу висновок Т. Уварової, яка стверджує, що менталітет – це еволюційно та історично сформована структура, що формує систему цінностей і норм життя як окремої людини, так і певних націй, народів, суспільств. Менталітет передбачає певний рівень засвоєння культури, а також почуття історичної й релігійної належності та дистанції від чогось і від когось. Саме тому менталітет виростає як складне поєднання таких компонентів, як етнос, культура, релігія, наука, мораль, мистецтво і не може бути зведеним до жодного з них, тобто завжди є інтегративним та цілісним. Синтез усіх цих компонентів зазвичай здійснюється на рівні підсвідомості, і, як правило, не усвідомлюється людиною. Тобто менталітет є об'єктивною реальністю, що існує як характеристика того чи іншого природничо-соціального суб'єкта. Ментальність являє собою надособистісний аспект духовності, певний сплав раціональних орієнтацій і невідрефлектованих компонентів колективного несвідомого, певну парадигму духовності, її структуроутворювальний компонент, що породжується відповідним культурно-історичним контекстом, досвідом життя багатьох поколінь. Ментальність формується залежно від традицій, культури, соціальних структур та середовища проживання людини, і сама, своєю чергою, справляє вплив на їхнє формування, виступаючи як джерело культурно-історичної динаміки, котре важко визначити [14].

Отже, менталітет як статика складається з базових теоретичних несвідомих компонентів, які є основою інтегральних установок, настанов, потенційними засадами світосприйняття і які можуть (за певних умов) проявити себе у життєдіяльності людини. А ментальність має кінетичні компоненти менталітету, які знайшли своє місце у проявах людини, це інтегральна база інтелекту у діях. Зрозуміло, що не всі компоненти менталітету набувають рушійної сили в конкретних ситуаціях. У ментальності як динаміці проявляються лише деякі елементи менталітету у формі мислення, почуття, пристрастей, дій. Тому для теоретичного дослідження предметного поля правового менталітету і ментальності потрібно знайти відповідні дефініції і розмістити їх у правовому полі.

Вважаємо за потрібне використати дефініції Н. Каміної, С. Чорного та А. Шоркіна. На їхню думку, ментальність – це груповий процес символіко-семіотичного моделювання, який відбувається перманентно (постійно) і не усвідомлюється індивідами, він структурує стильові когнітивно-емоційні однакові картини світу соціо- і/або лінгвокультурної спільноти. Менталітет – це результат сукупного впливу умов, механізмів і форм вираження об’єктивної реальності на встановлення універсальних для певної етнокультурної чи соціально-політичної спільноти способів світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння та поведінки [15, с. 10].

У правовому предметному полі ці дефініції стосуються поведінки людини на основі специфіки світосприйняття, світовідчуття та світорозуміння. Йдеться про інтелектуальну емоційну та почуттєву культури у правовому полі. На основі ментально сформованих культур людина здійснює відповідну поведінку у життєдіяльності. Ця поведінка свідчить про її правову ментальність. Тобто те, що людина засвоїла, вона обов’язково проявляє назовні. Крім того, ментально засвоєні компоненти рано чи пізно виявляються у поведінці, моделюванні способів правового життя. Причому цей процес відбувається постійно і неперервно на підсвідомому рівні.

Важливим у предметному полі є джерела менталітету, його формування. З цього приводу В. Татаркевич зазначає, що людина народжується нічим і “буде такою, якою сама себе зробить”. Автор наголошує, що умови, в яких живе людина, завжди ті самі: необхідність праці, спілкування з іншими, смерть [16, с. 428]. З цього твердження можна вивести предметні ментальні засади людини: ставлення до праці, вміння спілкуватися, гідно завершити життя на Землі. Звичайно, це базові ментальні засади, на основі яких формується велика кількість індивідуальних норм поведінки. Саме прояви цих правових норм визначають правову ментальність людини й уможливають аналіз джерел менталітету, тобто вплив умов середовища на способи життєдіяльності, її власний вибір очікуваних результатів.

Не викликає сумніву, що менталітету притаманний етнонаціональний характер. Як зазначає А. Багнюк, етнічний фактор полягає в тому, що нація формується з людей одного етнічного складу: об’єднаних мовою, самоусвідомленням себе самих і себе у світі; усвідомленням свого походження та своєї історичної єдності, а також спільністю традицій [17, с. 328].

Це означає, що менталітет має етнонаціональне походження, що є природною реальністю, ментальним фондом. Етнонаціональне походження означає, що людина сама для себе менталітету не створює, це не в її силах, хоча окремі мікроелементи менталітету є все-таки власною творчістю.

Національна ментальність (за суттю – людськiсність) є латентним (прихованим) змістом національного буття або субстанційною основою національної духовності, яка визначає характер самосвідомості й життєдіяльності національних суб’єктів. Менталітет – це такий шар свідомості, який прихований від самої людини, тому впливає на її поведінку автоматично позасвідомо [17, с. 334]. Така латентність характеризує певні ментальні установки, ціннісні орієнтації, визначає своєрідну ментальну методологію життєдіяльності людини у вигляді духовних технологій (подібно до комп’ютерної технології).

Походження ментальності впливає з того, що нація неповторно та унікально “вбирає” в себе Дух навколишнього середовища, тобто Дух тіла природи. Тобто ментальність нації – це “спожитий” нацією Дух природи, в якій нація оформилась і життєдіє. Вияв національної ментальності простежується в особливостях світосприйняття, в моральних вимогах і нормах поведінки в життєвих настроях і формах взаємин, в рисах характеру і в ставленні до праці, творчості. Загалом національний менталітет і ментальність є явищем унікальним завдяки розмаїттю природи – неповторне природне середовище задає неповторні ознаки життєдіяльності нації через пізнавально-практичне ставлення до цього середовища [17, с. 334–335].

До предметного поля належить структура менталітету, тобто його будова, яка має складові елементи з відповідною композицією. Зауважимо, що можливі різні підходи до визначення структури менталітету.

Зокрема, В. Візгін вважає, що структуру визначають такі складові елементи: природне і культурне, раціональне й емоційне, свідоме і безсвідоме, індивідуальне і колективне [18, с. 177], а П. Берк виділяє такі види елементів: інтереси, категорії, метафори [19, с. 59], індивідуальна та суспільна свідомість, життєві настанови, моделі поведінки, емоції, налаштування, культурні традиції [20, с. 370]. Звичайно, у наукових дослідженнях вказуються й інші структурні елементи з відповідними

класифікаціями. Однак наше дослідження більше стосується менталітету в праві, його проявах у правовому житті людей, тому використовуватимемо відповідні структурні елементи та класифікацію.

Менталітет вважають свосереднім характером людини [21, с. 212]. Під характером (від грец. – відбиток, ознака, риса, особливість) розуміють сукупність порівняно сталих індивідуальних психічних рис людини, що виявляються в її поведінці й діяльності, ставленні до суспільства, колективу, самої себе. В характері фіксується цілісність духовного життя людини, один з головних показників її індивідуальності [22, с. 352]. Прояви характеру ментально обумовлені, тобто підпорядковані меті життєдіяльності й меті поведінки, що у кримінальному праві фіксується як мета і мотив злочину (суб'єктивна сторона злочину). Звичайно, не кожна людина є злочинцем, але кожна людина має свою мету і соціальні мотиви життя відповідно до свого менталітету.

Мета – це усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення. Засоби – предмети, способи дії, поведінки, соціальні інститути, за допомогою яких досягається повна мета; сукупність елементів діяльності, спрямованих на осмислення, покладання, реалізацію мети [20, с. 371]. Соціальний мотив – це установка соціального суб'єкта, яка визначається системою суспільних відносин і є передумовою здійснення певних соціальних дій. Мотив є конкретизацією соціальної потреби й інтересу, безпосереднім збудником їх реалізації [21, с. 234]. Із цих та інших дефініцій можна скласти велику кількість структурних елементів менталітету. Мета і мотив формують ментальність, яка, на думку, С. Кримського і В. Заблоцького, втілює свого роду “партитуру” нормальних життєвих сценаріїв, що забезпечують відтворення етнопсихологічної та соціокультурної специфіки певних соціумів [20, с. 369]. Життєві сценарії завжди перебувають у правовому полі, і щоб їх зрозуміти, часто потрібно вдаватися до філософсько-правового обґрунтування.

Закономірним чинником предметного поля є види менталітету. Здійснення класифікації менталітету на види є непростим завданням і в науковій літературі таких досліджень недостатньо. Адже менталітет характеризується глибинним рівнем дифузії компонентів, феноменів раціонального й ірраціонального змісту. Також існують вроджені індивідуальні й набуті в результаті колективні установки, настанови, що не дає можливості однобічно підійти до класифікації менталітету. Однак науковці виокремлюють деякі види менталітету.

Йдеться про види менталітету під кутом зору географічних широт, регіональних особливостей, вікових груп тощо. Видається, що менталітет доцільніше класифікувати за набутими, раціональними компонентами, які існують внаслідок трудової та професійної діяльності у вигляді здобутків певних видів культур певною нацією. В результаті з'являються такі види менталітету: етнічний, національний, сімейний, політичний, історичний, економічний, соціологічний, філософський, релігійний, правовий тощо. Тобто у видах менталітету відображена налаштованість людини на професійну діяльність. На основі цієї налаштованості формується відповідна ментальність, яку розумом, раціональним способом не завжди можна зрозуміти. Спільним для всіх видів ментальностей є соціальна ментальність, яка приблизно однакова для всіх людей і має менш-більш стійкі структури духовного життя. У соціальній ментальності найбільше проявляються певні юридичні (правові) невидимки, які й підпадають під філософсько-правове обґрунтування й утворюють первинне ментально-правове поле чи простір.

Ментально-правове поле ґрунтується на відповідних групах принципів, до яких зарахуємо природність і культурологічність. Кожну групу принципів можна “описати” лише для однієї людини, оскільки ментальні засоби індивідуальні, персональні.

Група природних принципів відображає глибинні процеси, які відбуваються у кожній людині. Це вроджені задатки, які стосуються таланту або бездарності. Пояснити причини появи ментально талановитих людей фактично неможливо. Кожна держава втілюється своїми національними геніями, які є взірцем, джерелом ментальності для інших. Така природність не пояснюється розумовим аналізом, її потрібно сприймати і реалізовувати у своїй життєдіяльності.

У групі природних принципів є нормативність. Це означає, що у менталітеті кожної людини закладені природні норми поведінки, ментальні норми, які спонукають до природного поводження,

до справжнього, свого “обличчя” людини. Ментальні норми ніби диктують із середини певні закодовані установки, яких змінити неможливо, оскільки людина їх сама для себе не створила.

Ментальні норми емоційно насичені, складно формульовані так, як правило, зафіксовані у передаваних від покоління до покоління соціокультурних імперативах поведінки: звичаях, традиціях, віруваннях. Ментальні характеристики частіше проявляються не стільки на рівні формально-логічного аналізу, скільки “проговорюються” у прислів'ях, міфах, казках, переказах, анекдотах. Їх принциповою особливістю є те, що їх можна передавати, по-перше, порівнянням з аналогічними характеристиками представників інших етнонаціональних утворень чи інших соціальних груп і, по-друге, зіставленням ступеня прояву ментальних характеристик у різні періоди [1, с. 91].

Культурологічна група принципів менталітету людини відображає процес творчості. Творчість є онтологічним обов'язком людини. Без творчості людина відчуває себе неповноцінною. Зрозуміло, що культурологічних засад, напрямів є невизначена кількість, тому розглядається не кожен принцип, а певна група принципів, яка притаманна людині. Для філософсько-правового обґрунтування менталітету й ментальності основним у групі культурологічних принципів є творення моралі, моральних норм, а згодом і правових норм.

Наголосимо, що культурологічна група принципів є насправді другою частиною, продовженням природних принципів. Якщо природні принципи менталітету є конкретною даністю, природним дарунком, то культурологічні принципи – досягненням, практичним результатом, причому цей результат буде цінністю тоді, коли не суперечитиме природному дарунку. Така узгодженість двох груп принципів зміцнює менталітет морально і дає змогу ментальності діяти у природно-моральному полі чи просторі.

Крім двох груп принципів менталітету існують, на нашу думку, ще й одиничні принципи: перманентність, самостійність, дифузійність.

Принцип перманентності (постійності) більше стосується ментальності, оскільки дії, поведінка людини у життєдіяльності є постійним явищем з постійним ментальним забарвленням, відтінком. Людина у стані свободної волі діє перманентно стосовно свого рівня ментальності. Звичайно, в умовах імперативного впливу зовнішніх факторів, в умовах догоджання іншим вона може діяти всупереч своєму менталітету, що буде штучним явищем з неефективним результатом. Перманентність у ментальних діях підкреслює геліштат (цілісність) людини з її властивостями, якостями. Саме така людина належить собі, це її справжнє обличчя.

Самостійність як принцип ментальності не викликає заперечень, адже вибір ментальної норми із власного ментального тезаурусу людина здійснює без примусу інших осіб і навіть без імперативу свідомості. Людина самостійно, здебільшого на підсвідомому рівні, чинить так, як велить їй ментальність.

Дифузійний принцип стосується як менталітету, так і ментальності. В першому випадку явище дифузії полягає у змішуванні ментальних норм у тезаурусі під час їх формування, засвоєння, а у другому – у реалізації (дотриманні, виконанні, використанні, застосуванні). Практично неможливо реалізувати якусь одну ментальну норму в одиничному, ідеальному варіанті. Тому прояв однієї ментальної норми супроводжується деякими дотичними нормами.

Ментально-правове поле виконує й певні функції. Є. Таршис узагальнив функції ментальності, серед яких виділив такі: інтерсуб'єктивність; “колективоутворення”; стабілізаційну інерційність; “функцію несвободи”; продукування історичного розвитку; з'єднання раціональних форм свідомості з безсвідомими структурами, “неусвідомленими культурними кодами”; регуляцію поведінки. Крім висвітлених у літературі функцій, вчений висловлює думку про те, що у ментальності, можливо, існує ще одна функція: олюднення свідомості. Він зауважує, що аналіз цієї функції потребує звернення до розгляду генезису людської цивілізації і, можливо, космічної природи свідомості [23, с. 24–25]. На нашу думку, функцію олюднення свідомості можна дослідити в метаантропологічному ментальному просторі.

В. Кирієнко зазначає, що, оскільки менталітет визначає досвід і поведінку людини, соціальних груп, то наявні соціально-евристична і соціально-інструментальна функції. Він наголошує, що базовими функціями менталітету є соціально діяльні [1, с. 90–91].

На нашу думку, існують окремо функції менталітету і ментальності. До функцій менталітету належать: доконечно-постачальна, проекційно-рефлексивна і методологічно-ідеологічна. Функціями ментальності слугують: онтологічно-перцептивна, етнічно-продукувальна, моделювально-очищувальна і ментально-нормотворча.

Зміст доконечно-постачальної функції менталітету полягає у забезпечуванні ментальності необхідною інформацією, внаслідок чого людина здійснює відповідні дії. Ця інформація скерована на задоволення життєдіяльних потреб людини, є обов'язковою, неодмінною й неухильною. Тобто менталітет потрапляє у дію людини на свідомому і підсвідомому рівні без жодних обхідних шляхів. Він мусить знайти своє місце у поведінці людини, навіть у прихованих випадках.

Проекційно-рефлексивна функція менталітету впливає з того, що не всі компоненти мають перспективу на їх прояв у поведінці. Людина має можливість здійснити своєрідний проект, план, автоматично, у вигляді рефлексу. Вибраний план прояву менталітету здійснюється природно, закономірно і відображає специфіку людини, її ментальність. Приховати якийсь ментальний компонент у природній поведінці доволі важко, а в окремих випадках неможливо. Це частково можна дослідити на дії поліграфа (детектора брехні).

Методологічно-ідеологічна функція менталітету продукує імперативну силу сформованих етнічно-національних засад. Формується власне, індивідуальне ставлення людини до світу завдяки певним компонентам менталітету. Це ставлення ніби диктує людині, керує нею у різноманітних процесах, є певною життєвою установкою, дороговказом. Тому ідеологія як система різноманітних поглядів, ідей, уявлень, переконань має ментальне походження. Методологічно-ідеологічна функція доводить, що люди є ментально різними. Різноманітні ідеології неможливо звести до однієї загальної, універсальної. Прикладом слугує велика кількість політичних партій в Україні та їх далеко не мирне співіснування.

Онтологічно-перцептивна функція ментальності скеровує на правильне сприйняття ментальних ознак для необхідних дій. Адже перцепція (від лат.) – чуттєве сприйняття зовнішніх предметів і аперцепція – властивість сприйняття, яка залежить від попереднього досвіду, психічного стану [24, с. 644] свідчать про те, що онтологічні ментальні норми по-різному можна сприйняти. Або це сприйняття буде неоднаковим у різних випадках поведінки, основним змістом цієї функції є сприйняття для поведінки, дії тих набутих людиною для себе ознак менталітету, які онтологічно обґрунтовані, тобто не шкідливі для суспільства і Всесвіту загалом.

Етнічно-продукувальна функція ментальності скерована на творчий процес, специфіку сприйняття і формування національної ментальності, впровадження корінних інтересів народу в життя. Тобто на основі отриманих, набутих ментальних рис людина виробляє, утворює таку норму ментальності, яка притаманна її нації. Звичайно, така творчість є індивідуальною, але відповідає етнічним вимогам, хоча вносяться деякі доповнення, уточнення, тобто здійснюється опрацювання елементів щодо вимог цивілізації, власних уподобань. Це свого роду модернізація етнонаціональних ментальних норм, з урахуванням власного творчого досвіду. Зауважимо, що ці «модернізації» не стають квазіетнічними, а лише необхідним доповненням.

Моделювально-очищувальна функція ментальності сприяє утворенню набору варіантів поведінки людини із відсіюванням непотрібних, побічних й неонтологічних елементів менталітету. Адже у підсвідомість потрапляють різні ментальні компоненти, які не обов'язково повинні бути реалізовані ментальністю. Потрібно скерувати свої зусилля на очищення, просвіщення і відкидання неправильного. Така дія ментальності утворює очищені моделі поведінки, які відповідають природним онтологічним нормам. Прикладом можуть бути різні варіанти норм організації одруження – «викрадення» дівчинки чи «громадянський шлюб». Хоча в окремих районах ці неонтологічні ментальні традиції були в минулому та все ще існують, вони потребують перегляду з використанням різних моделей.

Ментально-нормотворча функція ментальності формує неписані закони нації. Якщо менталітет містить норми, які набули реалізації, то ментальність, вибираючи необхідні норми, творить певні ментальні закони, які обов'язково реалізуються у життєдіяльності людини. Опанування ментальних законів здійснюється на підсвідомому рівні. Людина з іншим менталітетом законів не своєї ментальності в повному обсязі реалізувати не може. Якщо вона намагається використати якийсь закон не притаманної їй ментальності, дії будуть штучні, вимушені, не відобразатимуть реальної дійсності. Наприклад, ментальний закон святкування християнського свята представ-

никами іншого віросповідання буде реалізований з багатьма порушеннями, навіть за великого бажання досягти адекватності.

Отже, філософсько-правове обґрунтування менталітету й ментальності міститься у своєрідному правовому предметному полі.

Існує відмінність між менталітетом і ментальністю. Менталітет має свої джерела і структуру. У менталітеті функціонують синергетичні норми, які ґрунтуються на відповідних принципах і виконують відповідні функції, які породжують певні види [менталітету]. Ментальність формує закономірні закони, які підпорядковані власним принципам і виконують притаманні їй функції. Важливо те, що у ментально-правовому полі існує дві сфери: природність і культурологічність. Ці сфери по-різному стосуються як менталітету, так і ментальності.

1. Кириенко В. В. *Менталитет как социологическая категория: предметное поле, структура, функции* / В. В. Кириенко // *Социология*. – 2009. – № 3. – С. 85–97.
2. Булатов М. О. *Філософський словник* / М. О. Булатов. – К.: Стило, 2009. – 575 с.
3. Петрушенко В. *Глумачний словник основних філософських термінів* / В. Петрушенко. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – 264 с.
4. Рубан А. О. *Теоретико-методологічні основи формування української ментальності в контексті історико-філософського аналізу* / А. О. Рубан // *Мультиверсум: філософський альманах*. – К.: Центр духовної культури. – 2004. – № 40. – С. 3–16.
5. Джинчарадзе Н. Г. *Основи філософії культури: словник: для студ. вищ. навч. закл.* / Н. Г. Джинчарадзе, М. А. Ожеван, А. В. Толстоухов та ін. – К.: Знання України, 2005. – 254 с.
6. Андрущенко В. П. *Філософія політики: короткий енцикл. словник* / В. П. Андрущенко та ін. – К.: Знання України, 2002. – 670 с.
7. Мельникова Е. В. *Культура и традиции народов мира (этнопсихологический аспект)* / Е. В. Мельникова. – М.: Диалог культур, 2006. – 304 с.
8. Балтаджи П. М. *Поняття "ментальність" у сучасних наукових дослідженнях* / П. М. Балтаджи // *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА*. – Одеса: Фенікс, 2012. – Вип. 45. – С. 21–28.
9. *Культурологія: енциклопедичний словник* / М. П. Альчук, Ф. С. Бацевич, І. М. Бойко; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 508 с.
10. Варій М. Й. *Психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]* / М. Й. Варій. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
11. Головатий М. Ф. *Соціальна політика і соціальна робота: термінол.-понятійн. слов.* / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. – 560 с.
12. Антонюк О. В. *Етнократологічний словник: енцикл.-довід. слов.* / О. В. Антонюка, М. Ф. Головатого та Г. В. Щокіна. – К.: МАУП, 2007. – 576 с.
13. Петінова О. Б. *Ментальність як соціокультурний феномен в контексті соціально-філософського аналізу* / О. Б. Петінова. // *Культура народів Причорномор'я*. – 2004. – № 48, Т. 1. – С. 138–143.
14. Уварова Т. І. *Термінологічна проблематика категорії ментальності в культурології* / Т. І. Уварова // *Наукові записки. Серія “Культурологія”*. – Острог: Ви-во Нац. ун-ту “Острозька академія”. – 2012. – № 9. – С. 3–13.
15. Калина Н. Ф. *Лики ментальности и поле политики* / Н. Ф. Калина, Е. В. Черный, А. Д. Шоркин. – К.: Агрпромиздат України, 1999. – 184 с.
16. Татаркевич В. *Історія філософії: Т. 3.: Філософія XIX століття і новітня* / В. Татаркевич // пер. з пол. О. Гірний. – Львів: Свічадо, 1999. – 568 с.
17. Бачнюк А. Л. *Філософія. Онтологія. Гносеологія. Соціальна філософія* / А. Л. Бачнюк, В. О. Стародубець. – Тернопіль: Видавець Стародубець, 2005. – 412 с.
18. Визгин В. П. *Ментальность, менталитет. Современная западная философия: словарь* / В. П. Визгин. – М.: Политиздат, 1991. – 175 с.
19. Берк П. *Сила и слабость ментальности* / П. Берк // *История ментальностей и историческая антропология: Зарубежные исследования в обзорах и рефератах*. – М.: Институт всеобщей истории РАН, Российский государственный гуманитарный университет. – 1996. – № 1. – С. 14–19.
20. Шинкарук В. І. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
21. Пічі В. М. *Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навч. словник-довідник* / В. М. Пічі. – К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. – 480 с.
22. Гончаренко С. *Український педагогічний словник* / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
23. Таршис Е. Я. *Ментальность человека: Подходы к концепции и постановка задач исследования* / Е. Я. Таршис. – 2-е изд., доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 88 с.
24. Мельничук О. С. *Словник іношомовних слів* / О. С. Мельничук. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – 964 с.